

УДК 792.9:615.851

*Шлемко Ольга Дмитрівна,  
кандидат мистецтвознавства,  
доцент кафедри режисури естради  
та масових свят  
Київського національного університету  
культури і мистецтв,  
заслужена артистка України  
olgateren@ukr.net*

## ОСОБЛИВИЙ ТЕАТР ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ХУДОЖНЬОГО ТА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ

*Мета роботи.* Дослідження полягає у виявленні специфіки особливого театру, з'ясуванні його структури та природи, ролі в процесі соціокультурної реабілітації учасників театру. *Методологія дослідження* потребує міждисциплінарного підходу з використанням інструментарію театрознавства, культурології, філософії, історії, психології, педагогіки. Системний підхід використано для дослідження елементів системи особливого театру в їхньому взаємозв'язку, а соціокультурний підхід – для відтворення крізь призму соціокультурних процесів цілісної картини функціонування різних видів театрів осіб з вадами розвитку. *Наукова новизна* роботи полягає у з'ясуванні природи і структури особливого театру як узагальної назви різних колективів осіб з психофізичними вадами. Висвітлено специфіку театру нечуючих, театру незрячих, театру простодушних, інтегрованого театру, інклюзивного театру. Уточнено та розширено понятійно-категоріальний апарат особливого театру. Доведено дієвий вплив особливого театру на соціокультурну реабілітацію його учасників, виховання у глядача толерантного ставлення до осіб з вадами розвитку. **Висновки.** Становлення системи театрів осіб з вадами розвитку вимагає державної підтримки, створення сприятливого соціального середовища, фахової підготовки режисерів, покликаних не лише вміти професійно здійснювати постановки, а й бути добрими психологами та педагогами.

Ключові слова: особливий театр, інклюзивний театр, інтегрований театр, актор, режисер, драмотерапія, психодрама.

*Шлемко Ольга Дмитриевна, кандидат искусствоведения, доцент, доцент кафедры режиссуры эстрады и массовых праздников Киевского национального университета культуры и искусств, заслуженная артистка Украины*

**Особенный театр как действенный инструмент художественного и арт-терапевтического воздействия**

*Цель работы.* Исследование заключается в выявлении специфики особого театра, выяснении его структуры и природы, роли в процессе социокультурной реабилитации участников театра. *Методология исследования* требует междисциплинарного подхода с использованием инструментария театроведения, культурологии, философии, истории, психологии, педагогики. Системный подход использован для исследования элементов системы особого театра в их взаимосвязи, а соціокультурний підхід – для воспроизведения через призму соціокультурних процесів цілісної картини функціонування різних видів театрів осіб з недостатками розвитку. *Научная новизна* работы заключается в выяснении

природи и структуры особого театра как обобщенного названия различных коллективов лиц с психофизическими недостатками. Освещено специфику театра глухих, театра незрячих, театра простодушных, интегрированного театра, инклюзивного театра. Уточнено и расширено понятийно-категориальный аппарат особого театра. Доказано действенное влияние особого театра на социокультурную реабилитацию участников, воспитания у зрителя толерантного отношения к лицам с нарушениями развития. **Выводы.** Становление системы театров лиц с недостатками развития требует государственной поддержки, создания благоприятной социальной среды, профессиональной подготовки режиссеров, призванных не только уметь профессионально осуществлять постановки, но и быть хорошими психологами и педагогами.

Ключевые слова: особый театр, инклюзивный театр, интегрированный театр, актер, режиссер, драмотерапия, психодрама.

*Shlemko Olga, PhD in Arts, Honoured Artist of Ukraine, associate professor, associate professor of the Variety and Mass Festivities chair. Kyiv National University of Culture and Arts*

### **The special theatre as an effective instrument of artist and art-therapeutic influence**

**Purpose of Research.** The purposes of the research are to find out the peculiarities of the special theatre and to analyse its structure, nature and its role in the process of the social and cultural rehabilitation of the participants of the theatre. **Methodology.** The author uses the interdisciplinary approach, which includes theatrical studies, cultural studies, philosophy, history, psychology, pedagogics etc. The systematic approach allowed the author to analyse different elements of the special theatre system and their links. The author uses the social and cultural approach to reconstruct the total picture of the functioning of various kinds of theatres for people with limited possibilities in the social and cultural processes. **Scientific Novelty.** The scientific novelty of the article is the analysis of the nature and structure of the special theatre as the general title of different collectives of people with psychic-physical problems. The special features of a theatre of blind people, a theatre of deaf people, a theatre of unsophisticated people, integrated theatre and inclusion theatre are highlighted. The categorical and concept apparatus is detailed and considered. The special theatre's effective influence on the social and cultural rehabilitation of its participants is proved. The author shows the upbringing of the tolerant attitude to the people with development problems. **Conclusions.** The development of the theatre system for the people with health problems needs state support, creating of the favourable environment and professional training of the directors, who have to unite in their activities such roles as a good psychologist, teacher and master.

Key words: special theatre, inclusion theatre, integrated theatre, actor, director, dramatherapy, psychodrama.

Актуальність теми дослідження особливого театру як важливого засобу соціокультурної реабілітації осіб з вадами розвитку пов'язана з тим, що в Україні не задіяним на користь суспільства залишається значний духовний та інтелектуальний потенціал людей з вадами розвитку, яких станом на 01.01.2016 р. налічувалося близько 2,6 млн. людей, що становить більше 6 % від загальної чисельності населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Досі в Україні проблема розвитку особливих або інклюзивних театрів науково не осмислена. Відсутні монографічні дослідження, наукові статті, дисертаційні дослідження, в яких було б комплексно вивчено діяльність театрів для людей з обмеженими можливостями в радянський період та в умовах незалежної України. Деяку інформацію про

сучасні колективи можна почерпнути переважно зі статей публіцистичного характеру.

Діяльності деяких колективів особливих театрів присвячені публікації Т. Вігілянської, В. Люботи, О. Кравченко, А. Мережко, А. Свєрдлова, М. Хініч, О. Шеманова.

Проблемі теорії та практики арт- і драмотерапії, психодрами присвячені праці М. Валенти і М. Полінек, С. Дженнінгс і А. Мінде, Т. Зінкевич-Євстигнеєвої, О. Копитіна, Я. Морено.

Мета статті полягає у виявленні специфіки особливого театру, з'ясуванні його структури та природи, ролі в процесі соціокультурної реабілітації учасників театру, перебування на межі театрального мистецтва і психотерапії.

Виклад основного матеріалу. Досліджувана нами проблема розвитку особливого театру потребує міждисциплінарного підходу з використанням інструментарію театрознавства, культурології, філософії, історії, психології, психіатрії, педагогіки.

*Структура особливого театру.* Нині в науковому обігу використовуються близькі за значенням поняття: «особливий театр», «інклюзивний театр». На жаль, у «Словнику театру» А. Паві такі поняття відсутні. Серед кількох сотень визначень різноманітних видів театру, поданих у збірнику театральної лексики «THEATRICA» (2012) також відсутня згадана термінологія.

Поняття «*особливий театр*» охоплює, на нашу думку, театральні колективи за участю людей з вадами розвитку: з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, емоційної сфери, інтелектуальної недостатності, з психічними захворюваннями і т. п., а також інтегровані колективи, у яких беруть участь люди, які мають обмежені можливості здоров'я, а також здорові люди. Специфіка особливих театрів свідчить про те, що вони не позбавлені паратеатральних форм.

Назва «інклюзивний театр» закріпилася в європейських країнах. Поняття «інклюзивний» походить від латинського «*inclusivus*», тобто «включний», а також від англійського «*inclusive*» – «включний», «всеохопний».

*Інклюзивний театр* – це такий «різновид соціального театру, який передбачає використання ігрових практик і пластичних тренінгів в якості інструментів психологічної, соціальної та ментальної терапії. При цьому вистави інклюзивних театральних колективів нерідко стають значними творами мистецтва» [19].

У Запоріжжі створено аматорський колектив, де частина акторів і режисер мають вади розвитку. Так, у виставі «За кілька кроків від щастя» з 17 акторів, 7 – такі ж як і ініціатор проекту, і сценарист, і режисер, і акторка Маріанна Смбалян, люди з обмеженими психофізичними можливостями. Ця вистава окрім соціального значення має ще й благодійний характер, оскільки виручені від проданих квитків гроші передадуть інваліду на ремонт даху його будинку [15].

Нещодавно в Україні сталася подія, що може ознаменувати початок інклюзії державних професіональних театрів. Так, у трупі Херсонського обласного музично-драматичного театру прийнято недавнього випускника

Цюрупинського будинку-інтернату для дітей-інвалідів Віталія Пронька. Зараз він завершує навчання в Херсонському державному університеті на факультеті культури і мистецтв та мріє присвятити себе театральному мистецтву. Вдалим був дебют молодого актора у виставі «Каліка з острова Інішмаан», де він зіграв хворого на ДЦП юнака Біллі. До того ж Віталій привів до театру інших хлопців з вадами розвитку, які працюють у різних цехах театру [17].

Професіональні театри інколи залучають до участі у деяких виставах акторів-аматорів з вадами розвитку. Наприклад, у Шахтинському театрі (РФ) режисер Н. Маслова зважилась на ризикований експеримент – поставила дитячу п'єсу, залучивши і професійних акторів, і здорових дітей, і дітей з вадами розвитку. Успіх незвичайної постановки сприяв тому, що вона була включена до репертуару театру [20]. Спільна вистава сприяє соціалізації дітей, позбавленню різних комплексів, насамперед страху та неповноцінності.

У Європі театр, в якому грають актори з обмеженими психофізичними можливостями, виник наприкінці 1970 – початку 1980-х років. Деякі театральні трупі навіть стали професіональними.

У скандинавських країнах театр для осіб з обмеженими можливостями здоров'я має певні особливості. Так, у Швеції особливий театр є частиною системи соціального забезпечення, будучи однією з форм зайнятості осіб з обмеженими можливостям здоров'я. Цей театр робить акцент як на терапевтичному, так і на мистецькому аспектах. Натомість, у Норвегії театр осіб з обмеженими можливостям здоров'я діє у річищі державної політики в галузі культури, що декларує залучення в культурний процес всіх членів суспільства. У цій країні основною метою діяльності театрів є не терапія, а мистецтво. Тут діють інклюзивні театральні проекти, як, наприклад, вистава «Cinderella» на сцені Норвезького національного театру, де у головній ролі артистка з інтелектуальною недостатністю, а також спеціалізовані театри осіб з обмеженими можливостям здоров'я, як, наприклад, Норвезький театр жестової мови [21, 37].

Важливою темою для Берлінського театру «Тиква» є власне інклюзивність, оскільки звичайні і особливі актори разом перебувають на сцені. На думку режисера цього театру Г. Хартмана, – доцільніше використовувати термін «виконавець» (Performer), а не «актор», оскільки це більше відповідає суті того, чим займаються в інклюзивному театрі «Тиква» [8]. Режисер вважає, що у них не займаються терапією, хоча вона є побічним ефектом від творчості.

Якщо процес запровадження інклюзивної освіти в Україні відбувається за участю держави та під патронатом деяких зарубіжних організацій, то запровадження інклюзивних форм театральної діяльності здійснюється переважно ентузіастами. Не зважаючи на збільшення в рази випуску акторських та режисерських кадрів, переважна більшість з яких не має можливості працевлаштуватись за обраною спеціальністю, досі у вищих навчальних закладах культури і мистецтв не організовано підготовку спеціалістів для роботи з дітьми та дорослими, які мають особливі потреби. Відсутні також науково-методичні матеріали, які б допомогли ентузіастам цієї справи.

*Театр нечуючих.* Велику культурно-освітню роботу серед осіб з вадами слуху проводило і досі продовжує це робити засноване в червні 1933 р. Українське товариство глухих (УТОГ). При обласних та міських організаціях УТОГ діють аматорські театри, а деякі з них отримали статус народних театрів. Театр глухих має низку особливостей, обумовлених слуховим дефектом акторів і глядачів. Необхідно враховувати логічне мислення нечуючих людей, їх жестову мову, неможливість сприйняття низки відчуттів, що дають естетичну насолоду чуючим тощо.

Серед найбільш відомих аматорських колективів в Україні слід відзначити Київський народний театр глухих, заснований у 1928 р. та Львівський народний театр глухих, заснований у 1948 р. У лютому 1969 р. на підставі Постанови уряду УРСР було утворено Республіканський театр міміки та жесту глухих при Центральному правлінні УТОГ, якому дано назву «Райдуга» [9, 7]. Ця назва виникла із задуму створити широку різножанрову палітру репертуару театру, що нараховує сім жанрів мистецтва і відповідає семи кольорам райдуги, а саме: драму, балет, пантоміму, мюзикл, вар'єте, фольклорні танці. У квітні 1997 р. театр став структурним підрозділом підприємства «Культурний центр» УТОГ.

Театр «Райдуга» користується великою популярністю як у нечуючих, так і звичайних глядачів не лише в Україні, а й далеко за її межами. Нині репертуар театру нараховує 14 вистав і концертних програм. Усі вистави супроводжуються диктором і музичними композиціями. Постійними учасниками трупі є 17 нечуючих професійних акторів, серед яких шість заслужених артистів України. Нині це єдиний в Україні театр, де грають професійні актори, які не чують. Усього ж у світі лише три таких театри – в Україні, Російській Федерації, США [2]. В останні роки трупа театру «Райдуга» зазнала скорочення чисельності працівників та розміру їхньої платні.

У 1963 р. було створено Театр міміки та жесту (Москва), перший у світі професійний театр глухих, акторами якого стали випускники Вищого театрального училища імені Б. В. Щукіна. Сценічними засобами виразності тут є пластика, елементи пантоміми, музика, танець. Вистави йдуть на жестовій мові глухих і супроводжуються перекладом російською мовою. Театр працює як для нечуючих, так і для чуючих дітей та дорослих.

*Театр незрячих.* Цей театр, зважаючи на психофізичні дані своїх акторів, має власну специфіку. Насамперед, тут особлива увага має приділятися психофізичному акторському тренінгу, що сприяє розвитку компенсаторних можливостей в процесі занять, допомагає освоювати сценічний простір, відчувати власне тіло, знімати м'язеву напругу, засвоювати навички взаємоспілкування тощо.

В Україні при деяких територіальних організаціях Українського товариства сліпих (УТОС), утвореного в 1933 р., виникли аматорські театральні колективи людей з вадами зору. Так, Чернівецький народний театр сліпих було утворено в 1958 р. Нині колектив очолює випускниця Чернівецького училища мистецтв, інвалід першої групи по зору С. Якіб'юк. За час її керівництва драматичний колектив здійснив не тільки постановки низки п'єс, а й відновив давні традиції художнього читання та інші цікаві театральні форми [5].

Театр Всеросійського товариства сліпих «Внутрішнє бачення» створено в 1967 р. Основні завдання театру – соціальна реабілітація та інтеграція інвалідів з вадами зору шляхом естетичного виховання, залучення їх до драматичного мистецтва. У трупі – сорок акторів, половина з яких сліпі і слабозорі інваліди I та II групи по зору [12].

Театр, центр і молодіжна група «На Лагаат» (Ізраїль) – це група сліпих, німих, глухих і товариство добровільних помічників-перекладачів. Хтось з них розуміє мову жестів, хтось вміє читати книги шрифтом Брайля, іншим доступна лише мова «дотику». Однак вони не бачать глядачів, нечують їхніх оплесків. В складі театральної трупі «На Лагаат» – 11 акторів і стільки ж перекладачів – тих, хто перекладає мову дотику на вказівки режисера, реакцію глядацької зали, слова пісень, сміх... «На Лагаат» – єдина театральна трупа в світі, що складається із сліпоглухонімих акторів. Деякі з них, завдяки спеціальним приладам, можуть розрізняти силуети, інші «говорять» металевим голосом, спільне для них – відчуття, мова дотику. Завдяки вібрації підлоги і повітря, дотику «перекладача», що спрямовують акторів у просторі сцени, відбувається вистава [18].

*Театр простодушних.* Це умовна назва театру осіб з психічними вадами розвитку. На нашу думку, саме назву «театр простодушних» можна було б використати щодо театрів осіб із згаданими вадами розвитку. Подібні театри, де акторами є люди з синдромом Дауна або змішані трупи, успішно діють, зокрема, у Бельгії, Великобританії, Іспанії, Німеччині, Росії, Угорщині.

У Москві засновником «Театру простодушних» став професійний актор І. Неупокоев, для якого праця зі своїми незвичайними підопічними стала сенсом життя. Семеро акторів театру уражені синдромом Дауна. Окрім фізичних ознак хвороби, у акторів спостерігається й певна розумова недостатність. Однак ці хворі можуть спілкуватися один з одним, жити в суспільстві і бути йому корисним. «Театр простодушних» двічі ставав лауреатом всеросійського фестивалю «Про-театр», версальського європейського фестивалю особливих театрів [16]. «Театр простодушних» регулярно дає вистави на сценах московських театрів, гастролює в регіонах Росії, у Франції, в Україні [4].

У 2007 р. В. Мішиєв, головний лікар Київської психоневрологічної лікарні № 1 імені Павлова, організував театральну студію «Будьмо!» Основна мета студії – дати можливість особливим людям спілкуватися із соціумом. Репетиції відбуваються на території лікарні, там же найчастіше й виступають актори-аматори. На їхні вистави, як правило, приходять рідні та близькі люди. У репертуарі класичні твори А. Чехова, В. Шекспіра, Ф. Достоєвського. Один з провідних акторів театру В. Боровик, у минулому військовий льотчик, командир ескадрильї, пройшов Афганістан. Чоловік страждав на затяжну депресію, лікувався багато років. Віднайти себе йому допомогла творчість [6].

*Модель інтегрованого театру.* На нашу думку, *інтегрований театр* – це інноваційна форма театру, учасниками якого є водночас особи з вадами психофізичного розвитку і здорові виконавці, які спільними зусиллями проводять репетиції і творять перед глядачем сценічне дійство, використовуючи при цьому як практику традиційного сценічного мистецтва, так і методи арт-терапії, що

сприяє соціокультурній реабілітації та художньо-естетичному вихованню виконавців, формує у глядачів толерантне ставлення до людей з особливими потребами. Власне, театр називається інтегрованим тому, що всі його учасники об'єднані (інтегровані) в один колектив.

В Україні діють деякі інтегровані театральні колективи, серед яких інтегрована театральна студія «Паростки» (Київ), Львівський інтегрований театр естрадної пісні «Дитячі мрії» для дітей з вадами зору, інтегрований дитячий театр «Промінь надії» (Суми).

Інтегрована театральна студія «Паростки» почала діяти з грудня 2001 р. при Спілці матерів розумово відсталих дітей-інвалідів «Сонячний промінь» Оболонського району м. Києва. Під керівництвом професійного режисера В. Люботи театр довів, що є дуже ефективним методом адаптації людей з розумовою відсталістю. В. Любота наголошує, що «театр – це завжди перевтілення; театральна гра дозволяє учасникам примірювати на себе будь-який образ, що є надзвичайно важливим в їхній реабілітації. Таким чином, постійна гра дозволяє їм з часом ставати більш впевненими у власних силах, – спочатку в межах театральної студії, а потім перенести цю впевненість у повсякденне життя» [7]. Важливим фактором у діяльності театральної студії є її інтегративний характер: у постановках беруть участь не тільки діти з інтелектуальною недостатністю, а й звичайні діти-волонтери. «Паростки» успішно заявили про себе не лише на українській сцені (гран-прі на Львівському театральному фестивалі «Світ природи»), а й за кордоном здобули приз «За найкращу виставу» на Міжнародному фестивалі «SANS – не протоптана стежина» (Люблін, Польща, 2002 р.).

Інтегрована театральна студія «Круг II» (Москва) створена у 1997 р., а з 2013 р. почала діяти як структурний підрозділ Міжрегіональної суспільної організації на підтримку людей з ментальною інвалідністю і психофізичними порушеннями «Рівні можливості» [11]. Учасники студії – підлітки, молоді люди і дорослі, як з особливостями розвитку (інтелектуальна недостатність, психічні, соматичні, генетичні захворювання, порушення опорно-рухового апарату, слуху), так і без них. Режисер студії «Круг II» А. Афонін наголошує, що «в арт-терапії результат творчості не є самоціллю, через нього відбувається реабілітація, а режисер особливого театру має шукати у творчості людини з особливостями універсальні коди і зміст, які мають відношення і до нього самого і до людей зовні» [14].

У Києві у 2001 р. було започатковано фестиваль інтеграційних театрів, учасниками якого стали колективи, які об'єднують осіб з вадами розвитку. Серед основних завдань такого театру – інтеграція згаданих осіб у суспільство.

*Інклюзивна освіта та інклюзивний театр.* Запровадження в Україні інклюзивної освіти вимагає звернути увагу на її художньо-естетичну складову. Адже в інклюзивній школі має бути й інклюзивний шкільний театр. Важливу роль в школах має відігравати театральна педагогіка. Доцільно проводити театралізовані уроки літератури за творами провідних українських та зарубіжних письменників. У системі позашкільної освіти важливого значення слід надати

функціонуванню аматорських гуртків: драматичного, лялькового театру, культури мовлення тощо.

Доцільно влаштовувати родинний або сімейний театр, де батьки разом зі своїми дітьми братимуть участь в іграх-імпровізаціях, у постановках дитячих п'єс, інсценізаціях казок та оповідань. Такий театр допомагатиме дитині реалізувати свої творчі здібності, долати страх, невпевненість, прищеплюватиме художньо-естетичний смак.

В Україні слід сформуванню власну модель інклюзивної освіти, а не бездумно копіювати західний досвід. Зважаючи на те, що освітня інклюзія, яка передбачає спільне навчання здорових дітей і дітей з вадами здоров'я є дискусійною і приховує чимало ризиків, доцільно було б обмежитись спеціальними класами в загальноосвітній школі, в яких навчатимуться лише діти з особливими освітніми потребами. Натомість, для забезпечення мети інклюзивної освіти, пов'язаної з розвитком творчого потенціалу дітей з вадами здоров'я, їх соціальною адаптацією та інтеграцією в суспільство, варто звернутись по допомогу до інтегрованих (інклюзивних) театральних та інших художніх колективів, що мають діяти як при загальноосвітніх, так і при спеціальних школах. Тобто, пріоритет доцільніше надати не освітній інклюзії, а соціокультурній.

*Арт-терапія засобами театрального мистецтва.* До паратеатральних систем терапевтичного спрямування належать ігрова терапія, драмотерапія, психодрама, соціодрама, сатідрама, психопантоміма, психомузична драма тощо. Використання театру не для втілення мистецького замислу чи естетичного переживання, а для досягнення суто практичної мети, отримало назву паратеатральної системи.

Оскільки драмотерапія ґрунтується на свідомому відтворенні драматичної форми, то «вона нагадує театр, який обов'язково передбачає моделювання різних уявних подій, прагнучи передати їх достатньо чітко і яскраво» [1, 32]. Однак драмотерапія не потребує спеціальної театральної зали, що розмежовує акторів і глядачів, не ставить за мету обов'язкове використання декорацій, завіси, спеціального освітлення, гриму. Важливим елементом драмотерапії так само як і театру є гра.

Драмотерапія може бути ефективно використана не лише психотерапевтами, а й вчителями, вихователями, соціальними працівниками, керівниками різних установ та організацій. Особливо важливо опанувати методи драмотерапії режисерам, які працюють з людьми з вадами розвитку.

«Психодрама є драматичною імпровізацією, що переслідує терапевтичні цілі, під час якої клієнт драматизує свої переживання, прагнення, погляди і уявлення» [3, 14]. Психодрама спрямована на ідентифікацію попередніх травматичних переживань, допомагає здійснити корекцію емоцій. Тут вирішується індивідуальна проблема клієнта. Психодрама використовує п'ять інструментів (сцена, головний герой, партнери, режисер-психотерапевт, публіка). Важливим досягненням психодраматичної теорії є розвиток ідеї катарсису. Якщо Аристотель передбачав виникнення катарсису у глядача, то в психодрамі катарсис має



з'явитися в актора (пацієнта), оскільки він потребує звільнення від трагічного конфлікту та негативних емоцій [10, 240].

На підставі досвіду діяльності арт-студії «Душа» Реабілітаційного центру для інвалідів внаслідок психічних захворювань «Здоров'я» (Самара), довідуємось про особливості роботи з акторами, останньою виставою яких стала «Недоросток» Д. І. Фонвізіна. Так, ролі артистам розподіляє не режисер, а психолог. Це робиться для того, щоб артист міг відпрацювати певну емоцію, навчитись реагувати і відновлювати втрачені комунікативні навички. Матеріал для постановки береться позитивний, щоб не поглиблювати депресивні прояви хвороби. Пацієнт в результаті засвоєння тексту тренує пам'ять, розвиває мислення. Особливості такої аматорської трупи полягають у тому, що керівник колективу має бути готовий до виникнення епілептичного нападу або неадекватної реакції з боку «акторів» [13].

Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні природи і структури особливого театру як узагальненої назви різних колективів осіб з психофізичними вадами (театру нечуючих, театру незрячих, театру простодушних, інтегрованого театру), уточнено та розширено його понятійно-категоріальний апарат.

Висновки. Соціокультурна адаптація людей з вадами розвитку засобами театрального мистецтва має розглядатися в контексті кардинальних змін в суспільстві, створення сприятливого соціального середовища. Нині держава самосунулася від піклування про театральні колективи осіб з обмеженими психофізичними можливостями. Так, Міністерство культури України немає навіть достатньої інформації про діяльність цих колективів. Натомість, становлення системи театрів осіб з вадами розвитку вимагає державної підтримки, фахової підготовки режисерів, покликаних не лише вміти професійно здійснювати постановки, а й бути добрими психологами та педагогами. Особливий театр в Україні як важливий засіб соціокультурної реабілітації людей з вадами розвитку повинен мати також і національний зміст.

Особливий театр як важливий мистецький і арт-терапевтичний інструмент допоможе лікувати душі не лише людей з обмеженими психофізичними можливостями, а й душі тих можновладців, які мають необмежені можливості і від яких залежить задоволення потреб цих людей, а також здоров'я й добробут нації.

### *Література*

1. Андерсен-Уоррен М. Драматерапія / Андерсен-Уоррен М., Грейнджер Р.; пер. с англ. А. І. Копытина. – СПб: Питер, 2001. – 287 с.
2. В Києве основали театр мимики и жестов для глухих (1969) [Електрон. ресурс] // Calenday. – Режим доступу : <http://calenday.org/ru/events/history/2653-v-kieve-osnovali-teatr-mimiki-i-ghestov-dlya-gluhih-1969/>
3. Валента М. Драматерапія / Милан Валента, Мартин Полинек; пер. с чешского под общ. ред. В. И. Белопольского. – М.: Когито-Центр, 2013. – 207 с.

4. Вигилянская Т. Театр простодушных. Когда болезнь Дауна не помеха [Электрон. ресурс] / Т. Вигилянская // *Виноград : журнал для родителей*. – 2008. – № 3. – Режим доступа: <http://www.vinograd.su/art/detail.php?id=42270>.
5. Концертно-мистецька діяльність інвалідів за зором – запорука ефективної, життєво необхідної соціальної інтеграції в суспільство [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://chernivtsy.eu/portal/f/cp/utos-2011.doc>
6. Кравченко О. В столичной психоневрологической больнице им. Павлова развивается лечебный театр «Будьмо» [Электрон. ресурс] / Олена Кравченко, Сергій Тищенко. – 10.10.2012. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2012/10/10/863054.html>
7. Любота В. В. Интегрированный театр для молоді з розумовою відсталістю / В. В. Любота. – К. : ІКЦ«Леста», 2002. – 48 с.
8. Мандрик П. Герд Хартманн: “Диагноз меня вообще не интересует” [Электрон. ресурс]. / Полина Мандрик. – Режим доступа: <http://cms.goethe.de/ins/ru/lp/prj/drj/leb/ru13674443.htm>.
9. Мережко А. М. Сказание о «Радуге». Книга о театре мимики и жеста «Радуга» УТОГ / Анна Михайловна Мережко. – К.: Украинское общество глухих, 2007. – 351 с.
10. Морено Я. Психодрама / Якоб Морено; пер. с англ.: Г. Пимочкиной, Е. Рачковой. – М.: Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 521 с.
11. Об интегрированном театре-студии «Круг-II» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://kroog2.ru/KroogII/>
12. Огилько И. Игра в темноту. Театр, где все роли исполняют слепые актеры, готовится к очередной премьере [Электрон. ресурс] // *Российская газета: Неделя*. – 2008. – 21 февр. – Режим доступа: <https://rg.ru/2008/02/21/slepojteatr.html>
13. Прасковьяина М. Лечебная сила искусства [Электронный ресурс] / М. Прасковьяина // *Петербургский театральный журнал*. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <http://ptj.spb.ru/archive/73/voyage-from-spb-73-4/lechebnaya-sila-iskusstva/>.
14. Режиссер Андрей Афонин: на сцене особого театра инвалидов нет [Электрон. ресурс]. – РИА Новости. – 2013. – 27 марта. – Режим доступа: <http://ria.ru/interview/20130327/929190258.html>.
15. Снісар Д. У Запоріжжі актори-інваліди вийшли на сцену театру [Електрон. ресурс] / Даниїл Снісар. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/2139036-u-zaporzhzh-aktori-nvaldivijshli-na-stsenu-teatru.html>.
16. Театр простодушных [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.publiciti.ru/digest/teatr-prostodushnykh>.
17. Труппа театра пополнилась необычным актером [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://khersonline.net/novosti/kultura/56140-truppa-hersonskogo-teatra-popolnilas-neobychnym-akterom.html#sel=2:1,2:6>.
18. Хинич М. Они не слышат наших аплодисментов [Электрон. ресурс] / Маша Хинич. – Режим доступа : <http://izrus.co.il/article.php?article=1279>.
19. Что смотреть на фестивале инклюзивных спектаклей «Протеатр» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://daily.afisha.ru/cities/328-gid-po-festivaly-inklyzivnyh-spektaklej-proteatr/>
20. Чумакова Ю. В Ростовской области в театре играют и актеры, и здоровые дети, и особенные [Электрон. ресурс] / Юлия Чумакова – Режим доступа: <http://neinvalid.ru/vostovskoy-oblasti-v-teatre-igrayut-i-akteryi-i-zdorovyie-deti-i-osobennye/>.
21. Шеманов А. Ю. Социальный поворот искусства и проблемы инклюзии лиц с ограниченными возможностями здоровья / А. Ю. Шеманов и др. // *Современная зарубежная психология*. – 2012. – № 1. – С. 30-39.

### References

1. Andersen-Uorren, M., & Greyndzher, R. (2001) *Dramatherapy*. (A. I. Kopyitina, Trans). SPb: Piter [in Russia].

2. In Kyiv the theatre of mime and gesture was established. (1969). Calenday. Retrieved from: <http://calenday.org/ru/events/history/2653-v-kieve-osnovali-teatr-mimiki-i-ghestov-dlya-gluhih-1969/> [in Russian].
3. Valenta, M., & Polinek, M. (2013). *Dramatherapy*. Belopolskiy (Ed.). Moscow: Kogito-Tsentr [in Russian].
4. Vigilyanskaya, T. (2008). The Theatre of the Unsophisticated. When the disease of Down syndrome is not an obstacle. Vinograd: zhurnal dlya roditeley, 3. Retrieved from <http://www.vinograd.su/art/detail.php?id=42270> [in Russian].
5. The concert and art activity of eyes invalids is the guarantee of the effective, necessary social integration to the society. Retrieved from: <http://chernivtsy.eu/portal/f/cp/utos-2011.doc> [in Ukrainian].
6. Kravchenko, O. (10.10.2012). In the Pavlov psych neurologic capital hospital the cure theatre «Budmo» is developing. Retrieved from: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2012/10/10/863054.html> [in Ukrainian].
7. Lyubota, V. V. (2002). The Integrated theatre for young people with mental problems. Kyiv: IKTs «Lesta» [in Ukrainian].
8. Mandrik P. Herd Hartmann: «Diagnose is not interesting for me». Retrieved from: <http://cms.goethe.de/ins/ru/lp/prj/drj/leb/ru13674443.htm> [in Russian].
9. Merezhko, A. M. (2007). The Legend about «Rainbow». A book about the theatre of mime and gesture «Rainbow». UTOG. Kyiv: Ukrainskoe obschestvo gluhih [in Ukrainian].
10. Moreno, J. *Psychodrama* (2001). (G. Pimochkinoy, E. Rachkovoy, Trans). Moscow: Aprel Press, EKSMO-Press [in Russian].
11. About integrated theatre-studio «Circle-II». Retrieved from: <http://kroog2.ru/KroogII/> [in Russian].
12. Ogilko, I. (21 February, 2008). Game in darkness. Theatre where all roles, played by blind actors, is preparing for new premier. Rossiyskaya gazeta: Nedelya. Retrieved from: <https://rg.ru/2008/02/21/slepojteatr.html> [in Russian].
13. Praskovina, M. (2013). The treatment power of a theatre. Peterburgskiy teatralnyiy zhurnal, 3. Retrieved from: <http://ptj.spb.ru/archive/73/voyage-from-spb-73-4/lechebnaya-sila-iskusstva/> [in Russian].
14. Director Andrew Aphonin: there are not invalids at the stage of the special theatre. (27 March, 2013). RIA Novosti. Retrieved from: <http://ria.ru/interview/20130327/929190258.html> [in Russian].
15. Snisar, D. In Zaporizhzhya the actors-invalids played in the stage of the theatre. Retrieved from: <http://podrobnosti.ua/2139036-u-zaporzhzh-aktori-nvaldi-vijshli-na-stenu-teatru.html> [in Ukrainian].
16. Theatre of the Unsophisticated. Retrieved from: <http://www.publiciti.ru/digest/teatr-prostodushnykh> [in Russian].
17. The troupe was added by the unusual actor. Retrieved from: <http://khersonline.net/novosti/kultura/56140-truppa-hersonskogo-teatra-popolnilas-neobychnym-akterom.html#sel=2:1,2:6> [in Russian].
18. Hinich, M. They do not hear our applauses. Retrieved from: <http://izrus.co.il/article.php?article=1279> [in Russian].
19. What can we see at festival of the inclusion performances «Prototheatre». Retrieved from: <https://daily.afisha.ru/cities/328-gid-po-festivaly-inklyzivnyh-spektaklej-proteatr/> [in Russian].
20. Chumakova, Y. In Rostov region actors, children and children with special needs play in the theatre. Retrieved from: <http://neinvalid.ru/v-rostovskoy-oblasti-v-teatre-igrayut-i-akteryi-i-zdorovyie-deti-i-osobennye/> [in Russian].
21. Shemanov, A. (2012). The social turning of Art and problems of the inclusion of the people with limited health possibilities. *Sovremennaya zarubezhnaya psihologiya*, 1, 30-39 [in Russian].